

Oud-Utrecht

VERENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

Redactie: H. de Jong, Aurovrastraat 26, Utrecht
Administratie: Ir. C. L. Temminck Groll, secr. der vereniging,
Vijverlaan 25, Driebergen

Gironummer penningmeester Oud-Utrecht: 575520

TWEE EN DERTIGSTE JAARGANG / NUMMER 7 / JULI 1959

OLDENBARNEVELTS DOOD EN DE MEIBOOM

1619—1959

Op 13 mei j.l. was het 340 jaar geleden, dat Johan van Oldenbarnevelt „'s vrydoms stut en Hollants Vader" op het schavot stierf.

In het register van de staten van Holland vindt men aangetekend: „Den XIII Mey 1619, onthoudt de memorie, is alhier in den Haege op een schavot, daer toe in 't binnenhof voor de trappen van de groote Saele gerecht, metten swaerde ter doodt geëxecuteert Heere en Mr. Johan van Oldenbarneveldt, in sijn leven Ridder, Heere van Berkel, Roodenrijs enz. Advocaet van den lande van Hollandt en Westvrieslandt, om redenen in sijne sententie uitgedrukt, ende andere, met confiscatie van goederen, nae dat hy den selven staet hadt bediendt XXXIII jareren, twee maenden, en vijf daegen, als daer toe gecommitteert sijnde den VIII Maert 1586. Een man van grooten bedrijve, besoigne, memorie en directie, ja singulier in alles; die staet, siet toe, dat hy niet en valle, ende sy Godt syne siele genaedigh. Amen ¹⁾. Zijn schuld bestond wat de godsdienst aangaat hierin, dat hij „Gevangen hem onderstaen heeft den standt van de Religie te perturberen (verwarren), en de Kerke Godts grootelyks te beswaeren en te bedroeven: . . . Dat hy gevangen noit getracht heeft, te doen verhinderen de rigoureuse Plakkaten, in eenige plaetsen, tegens de waere Religionsverwanten (de gereformeerden) gemaakt: waer by hen luiden, op swaere poenen, verboden wierdt de exercitie van de waere Religie, de selve alomme, binnen en buiten 's Landts, verhaetelyk mackende, met de naemen, van vreemdelingen (er waren veel Vlamingen en Brabanders onder hen) en Puriteinen, die daer Flandriseren, (vlaams te werk gaan) en de Onderdaenen opmaeken tegens haere Overgheheit. . . . Dat hy Gevangen, dit alles achtende niet ge-

¹⁾ Resolutieboek der Heeren Staeten van Hollandt, fo 282 en 283.

noegh te sijn, om te volbrengen sijn voorgenomen quaedt dessein (oogmerk), hem onderstaen heeft, met sijne complicen, (medeplichtigheid) den standt der Politie(k) mede te perturberen; poogende de regeeringe van den Lande in disordre en confusie te stellen" 2).

In de sententie wordt noch het crimen laesae maiestatis humanae of temporalis (misdad van aantasting van de wereldlijke majesteit), noch de perduellio (hoogverraad) genoemd. „En wat werk was 't ook hier schult te vinden, daer in de Regtbanken ordinaer maer eene Fiskael is, hier maer vyf of zes beschuldigde zynde, waren er drie Fiskaelen, en wat hadden die 't hoofd vol om te zoeken naar schult, zoo dat zy 't heele crimen laesae majestatis niet zagen, dat wiert er een jaer nae dato bygeklampt, ook tegen alle Regten, maer quansuis zonder die crimen zou hun confiscatie niet naar 't regt van den Lande zyn geweest" merkte H. J. Z. Coornhout ad rem op 3).

In een scherpzinnig betoog is onlangs door prof. dr. W. van Iterson 4) weerlegd, dat Van Oldenbarnevelts misdad geschied zou zyn tegen de souvereiniteit der staten-generaal. Na de verlating van Philips II was immers de souvereiniteit overgegaan op de provinciale, niet op de generale staten. Bijgevolg kon de landsadvocaat geen onderdaan van de laatste genoemd worden, wel van de eerste! De schrijver corrigeert ook de opvattingen van Den Tex en Gerretson, die in tegenstelling met vele vroegere schrijvers, het proces tegen Van Oldenbarnevelt verdedigen. (In parenthesi: prof. Van Iterson blijkt te geloven in Oldenbarnevelts afkomst van een adellijk Veluws geslacht, hetgeen door het echtpaar Romein 5) op goede gronden betwijfeld wordt).

De meiboom in de titel genoemd, werd voorheen in het begin van de meimaand geplant, verband houdende met een voortsluimerende, hoewel onbewuste verering van de geest der vruchtbaarheid, die naar men eertijds geloofde in die boom zyn verblijf hield. Hij was het symbool van de genius der groei-kracht. In ons land kwam hij in het begin der vorige eeuw nog slechts sporadisch voor en thans

2) G. Brandt, *Historie van de rechtspleging gehouden in de jaeren 1618 en 1619 ontrent de dry gevangene heeren Mr. Johan van Oldenbarnevelt, Mr. Rombouts Hoogerbeets, Mr. Hugo de Groot*, 1708 bldz. 164-167.

In deze samenvatting — de sententie beslaat bij Brandt twaalf bladzijden! — volg ik prof. dr. P. Geyl in diens *Gesch. v. d. Ned.* Stam I; ik geef echter de oorspronkelijke tekst met enige uitbreiding.

3) *Nasporing van Hollands Heil en Rampen*. Rotterdam 1745. Dit werk, gefundeerd op het gezag der grote historici, ontbreekt bij J. Bax, *Prins Maurits in de volksmeening der 16e en 17e eeuw*, 1940. Coornhout kiest fel partij.

4) *Geschiedenis der Confiscatie in Nederland*. Utrecht, 1957, bijlage II: De verbeurdverklaring der goederen van Van Oldenbarnevelt, De Groot, Hoogerbeets en Van Ledenberg, bldz. 595 e.v. G. Brandt betoogde hetzelfde: „Hadt hy die misdaedt begaen, 't moest sijn tegens sijnen Heere en Souverain, de Staeten van Hollandt, naedien hy, geen onderdaen van iemant anders geweest sijnde, tegens niemant anders crimen laesae Majestatis hadt kunnen begaen" a.w. bldz. 126.

5) *Erflaters van onze beschaving*, 19567, bldz. 152.

is hij, schreef prof. dr. Jos Schrijnen ⁶⁾ in zijn volstrekt oorspronkelijke vorm geheel verdwenen. Met linten, kransen en klatergoud werd hij gesierd en met koek en vruchten en vooral met eieren — symbool der vruchtbaarheid — behangen.

De vraag rijst: Wat heeft Oldenbarnevelts dood met de meiboom uit te staan? In de afdeling Correspondance van mr. Groen van Prinsterers Maurice et Barnevelt ⁷⁾ komt een brief voor, door Maurits op de dag der terechtstelling aan zijn neef Willem Lodewijk geschreven. Hij luidt:

Weledelgeboorene, vrundtlijcke, lieve Broeder. Nadat de Regters, gestelt over de gevangene, alhier nu eenige dagen besig zijn geweest over de uitspraacke van sententie jegens den Advocaat Barnevelt, is eindelijk deselve gewesen, ende op huden morgen tusschen negen ende half tien uur alhier op 't Binnenhoff voor de groote saale, alwaar een schavotte opgeregt was, metten swaarde ter executie gestelt.

De redenen die sij daartoe gehad hebben, zal UL. connen sien uyt de sententie die ongetwijffelt in druck sal uytgaan, ende wij U.L. hierna eens sullen oversenden.

De vrouwe van voorschreeven Barnevelt, noch oock eenige van zoons, swaagers ofte andere vrienden hebben nooyt eenige supplicatie van pardon gepraesenteert, maer tot noch toe even heftig aangehouden omme recht ende justitie over hem gedaan te werden, ende hebben dagelijx onder de luyden de roup laten gaan dat sy eerst's daags souden uytcommen; (vrijkomen) hebben oock voor het huys de meyer laten planten, verciert met cranssen ende banderollen, ende voorts andere vrolijkheden ende impertinentien bedreeven, in plaats dat se haar behoort hadden humble ende nederig te dragen; hetwelcke geen maniere van doen was, ende over sulcks niet practicabel en was, omme de regters tot eenige gratien te beweegen, al waar 't dat se daartoe gegengen hadden geweest.

De saaken van de andere gevangenen sullen zij mede nog deese weeck aff doen; en deese tot geene andere eynde dienende, willen wij UL. hiermede,

Welgeborene, vrundtlijcke, lieve Broeder, in de bescherminge des Almogende bevelen.

In 's Gravenhage, den 13 Meij 1619

U. dienstwillige Broeder
Maurice de Nassau.

De echtheid van deze brief is betwijfeld, maar zelfs een man als dr. N. Japikse beschouwt hem als authentiek ⁸⁾.

Het stak Maurits blijkbaar, dat Johans vrouw, Maria van Utrecht, noch zijn familie om gratie vroeg. Zij beschouwden een dergelijk

⁶⁾ Nederlandsche Volkskunde I Zutphen 1930², bldz. 88, 202-203.

⁷⁾ Maurice et Barnevelt, étude historique, Utrecht 1875, bldz. 76*.

⁸⁾ De Geschiedenis van het Huis van Oranje-Nassau, I, Den Haag 1948, bldz. 168.

verzoek als een bekentenis van schuld en wensten zich daartoe niet te lenen. Albert van Oostenrijk moet hebben uitgeroepen: „O iusta sententia per iniustos iudices”. Geen beter bewijs voor Oldenbarnevelts trouw aan zijn land dan deze uitroep van de grote Habsburgse tegenstander, oordeelt een van de jongste schrijvers over 't proces ⁹⁾.

Uit Maurits' brief rijst Maria op als een vrouw van ongebroken kracht, sterk en waardig. Haar leed ging schuil onder 't bedrijven van folklore.

In het gewest Utrecht bezat Van Oldenbarnevelt vele bezittingen namelijk op het Hoogland, (o.a. Emiclaar) Stoutenburg, Duist, de Haar, Zevenhuizen en Breukelen (de ridderhofstad Gunterstein) ¹⁰⁾. Hij was o.a. heer van Gunterstein, Tempel, Berkel en Rodenrijs en Backum en was dus ook in Holland gegoed. Hij is ook eigenaar geweest van een z.g. Malenportie op het Hoogland, als lid van het College van de Malen op het Hoogland, het thans nog bestaande markgenootschap ¹¹⁾. Een overdracht op 8 maart 1640 vermeldt: „een geheele malenhouff ofte rente, sulcx d'heere van Oldenbarnevelde in syne leven mette gemene geërffdens van de malen gehad heeft” ¹²⁾. Van de eigenaardige gang van zaken bij de confiscatie van zijn goederen verhaalt prof. Van Iterson in zijn jongste boek uitvoerig.

De Van Oldenbarnevelts zijn afkomstig uit de Gelderse Vallei. Onder de raden van Amersfoort komt de naam herhaaldelijk voor o.a. in 1655 een zekere Ryck Aertsz. van Oldenbernevelt. Tijdens zijn jeugd jaren woonde de grote staatsman in Bollenburg, thans 't Huys van Oldenbarneveltdt in de Muurhuizen ¹³⁾. De genealogie heeft de familie van Johan niet verder kunnen opvoeren dan tot diens overgrootvader Claes, die dan omtrent het midden van de 15de eeuw, en vermoedelijk reeds te Amersfoort geleefd heeft, waar hij tot de welgestelde boeren behoorde. Ja, erger, gaan de Romeins ¹⁴⁾ voort, het hardnekkige gerucht, dat Johan's vader, een zonderlinge kwant en querulant, de bijnaam van ‚Gerretgen Sleght' droeg en dat hij wegens manslag in de duinen heeft moeten vluchten, waar hij maar magertjes aan de kost kwam, hebben zelfs zijn vurigste verdedigers nooit met klem van redenen kunnen weerleggen. En die andere vlek,

⁹⁾ I. Schöffer in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* VI, 1953, bldz. 51. G. Brandt verklaart deze uitroep als volgt: „als willende seggen, dat d'Advocaet sulk een straf aen Spanje, maer niet aen sijn vaederlandt hadt verdient”. A.w. bldz. 192.

¹⁰⁾ Statenarchief Utrecht, no 550: Stukken betreffende het beheer der geconfisqueerde goederen van Johan van Oldenbarnevelt en de teruggave van het aandeel, door de provincie Utrecht daarin genoten, aan zijne erfgenamen. 1624, 1628-1630.

¹¹⁾ W. van Iterson, a.w. bldz. 606. Dezelfde, *De historische ontwikkeling van de rechten op de grond in de provincie Utrecht*, deel I, band II, Leiden, 1932, bldz. 471-472.

¹²⁾ Rechtl. archief Utrecht no 1417, aangehaald in *Hist. ontw.*

¹³⁾ J. F. B. van Hasselt, *Amersfoort rondom zijn toren*, 1948, bldz. 91.

¹⁴⁾ Erflaters, bldz. 152-153.

dit keer niet op zijn afkomst, maar op zijn huwelijk, heeft hij, in 't nauw gebracht, zelf gedeeltelijk toegegeven: de vrouw, waarmee hij in 1575 getrouwd is, Maria van Utrecht, heette uit bloedschande te zijn geboren. Mogelijk is dat niet meer dan een kwaadaardige overdrijving van het feit harer onwettige geboorte, die wel vaststaat. In hoofdstuk X van Maurice et Barneveld pleitte mr. Groen van Prinsterer voor een standbeeld van de landsadvocaat: „Une Statue à Barneveld! C'est à moi, apologiste du Prince Maurice, qu'on est redevable de cette idée. C'est moi qui, en 1874, malgré mon attachement incontestable à la Maison d'Orange ai proposé de reconnoître les mérites de *Barneveld*, en lui érigeant une *Statue monumentale au nom de la Nation*.”

In 1954 is deze wens te 's-Gravenhage op de Vijverberg in vervulling gegaan nadat Rotterdam reeds jaren geleden in de stadhuisgevel een standbeeld van Van Oldenbarneveld bezat. Ook is voor het Van Oldenbarneveld-gymnasium te Amersfoort een borstbeeld van de advocaat opgericht. In de z.g. Atlaskamer van het museum Flehite aldaar bevindt zich de collectie Oldenbarneveld o.a. zijn portret, genealogie, handtekening en het beroemde stoksken.

D. PHILIPS

BOEKAANKONDIGING

M. G. Verbeek, *Twee eeuwen diaconale bejaardenzorg*. Gedenkschrift ter gelegenheid van het 200-jarig bestaan van het Diaconie Oudemannen- en vrouwenhuis der Hervormde Gemeente te Utrecht, 1959.

Een stukje geschiedenis van de hervormde gemeente te Utrecht treft men aan in dit boekje, dat uitkwam bij het tweede eeuwgetij van „Oudaen”. De schrijver — wiens naam op het titelblad niet vermeld staat — is secretaris van het bestuur der stichting. Hij heeft er kennelijk plezier in gehad de historie van het oudeliedenhuis te beschrijven, want het boekje laat zich prettig lezen. Dat is ook het geval met de vier artikelen, die de heer Verbeek in Hervormd Utrecht over de jubilerende instelling schreef.

Deze geschiedschrijving is van betekenis, omdat een inzicht wordt verschafd in de diaconale practijken ten aanzien van het bejaardenvraagstuk. Er is sedert 1759 heel wat veranderd, maar men krijgt de indruk dat wezenlijke principiële wijzigingen pas dateren uit de laatste tijd, zeg na 1945. In deze periode heeft de diaconie haar enge functie van „bedelingsinstituut” verwisseld voor de veel bredere taak van dienstbetoon aan de naaste in de ruimste zin. Vandaar dat „Oudaen”, zoals het er nu staat, feitelijk uit de tijd is. Het heeft de naam een echt armhuis te zijn, niet bestemd voor „nette” mensen, maar voor paupers. „Als, naar te voorzien is, in een nabije toekomst, in een der nieuwere buitenwijken een modern tehuis zal verrijzen, dan moet dat beslist niet „Nieuw Oudaen” genoemd worden”, verklaart de heer Verbeek.

Wij krijgen in dit boekje een overzicht van de maatschappelijke en sociale toestanden in het Utrecht van 1759, om vervolgens te vernemen hoe het plan ontstond en verwezenlijkt werd om oude mannen en vrouwen in een tehuis samen te brengen. Het huis „Oudaen”, dat uit de 14e eeuw dateert — en waarvan enkele gegevens vermeld staan — wordt aangekocht en ingericht; de beelden van de hulpbehoevende oude man en vrouw geven de bestemming van het huis aan. De opening geschiedde met veel officieel vertoon, waarbij prof. G. M. Elsnerus, tevens hoogleraar te Utrecht, de inwijdingsrede hield. Een en ander is uitvoerig weergegeven door de diaken Joan Stouw, destijds een geacht plaatselijk poëet, in zijn boek „Eerzuil der Milddaadigheid”.

Allerlei bijzonderheden over de bewoners, de „vaders” en de regenten van „Oudaen” completeren het boekje, dat ons terloops met vele utrechtse personen en toestanden in aanraking brengt. Dit gebeurt vooral bij de vermelding over de legaten, die het huis in de loop der eeuwen ontving. Zo was men erfgenaam van Abraham Keer, de schatrijke eigenaar van het huis „Rotsoord” aan de Vaartse Rijn, overleden 1804.

De heer Verbeek noteert, dat het huis nog lang na zijn oprichting elk jaar vijftig tonnen bier van de burgemeester ontving. Dat hoeft vandaag niet meer. De tegenwoordige burgemeester van Utrecht bleek echter wel belang te stellen in „Oudaen”, getuige zijn voorwoord in het boekje.

Dr. A. J. van de Ven, *Het huis Janskerkhof 13 te Utrecht*. Uitgave van De Twentsche Bank. Utrecht, 1959.

Het vijfenzeventigjarige bestaan van De Twentsche Bank, kantoor Utrecht, was voor de directie van deze instelling aanleiding om een geschriftje te doen verschijnen over het pand, waarin De Twentsche Bank sinds 1932 te Utrecht huist en dat Janskerkhof 13 als adres heeft. Dr. A. J. van de Ven, de leden van Oud-Utrecht niet onbekend, stelde het geschrift samen.

Dat de directie van genoemde bankinstelling het pand, waarin zij haar kantoren heeft gevestigd, een warm hart toedraagt, is al eerder gebleken. Het jaarboekje van Oud-Utrecht van 1933 vermeldt (in het verslag van de secretaris over 1932), dat de vereniging op 26 maart 1932 openlijk uiting gaf aan haar waardering voor de kunstzinnige en piëteitvolle wijze, waarop de directie van De Twentsche Bank het haar toebehorende pand had laten restaureren. De vereniging reikte daarbij een diploma uit.

De heer Van de Ven geeft in hoofdzaak een overzicht van de bewoners van het huis Janskerkhof 13, waarbij verschillende interessante gegevens voor de dag komen. Over de bouw van het huis zelf, dat uit 1648 dateert, waren blijkbaar niet zoveel bijzonderheden voorhanden. Het vermoeden dat Jacob van Campen de bouwmeester zou zijn geweest, wordt ook vermeld. Ir. P. H. N. Briët, die van de 17e eeuwse architectuur te Utrecht studie heeft gemaakt, acht het

echter onwaarschijnlijk, dat Jacob van Campen hier de hand in had. Hij zou het eerder willen toeschrijven aan Arent van 's Gravesande of aan een van diens medewerkers.

Het boekje bevat enkele fraaie illustraties.

Archief voor de geschiedenis der Katholieke Kerk in Nederland, eerste jaargang, aflevering I. Het Spectrum N.V., Utrecht, 1959.

Tot voor kort bestonden voor de geschiedschrijving van de bisdommen Haarlem en Utrecht der rooms-katholieke kerk twee afzonderlijke tijdschriften: de Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem (opgericht 1872) en het Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht (opgericht 1874). Deze twee hebben hun afzonderlijke voortbestaan stopgezet en zijn verenigd in het Archief voor de geschiedenis der Katholieke Kerk in Nederland, waarvan wij hier de verschijning van het eerste nummer aankondigen. Zo'n nummer — het komt driemaal per jaar uit — is een boekwerk van 128 pagina's.

Het vroegere Archief voor het aartsbisdom Utrecht heeft heel wat kerkhistorie beschreven met betrekking tot het gebied, dat door de vereniging Oud-Utrecht wordt bestreken. Wij denken aan het werk van de pastoors J. H. Hofman en L. J. van der Heyden. Blijkens het artikel van prof. dr. L. J. Rogier „Over de beoefening van de geschiedenis der katholieke kerk in Nederland sedert omstreeks 1870”, stond dergelijk werk niet altijd op het tegenwoordig gewenste niveau, hetgeen volgens hem wèl het geval is met de arbeid van mgr. A. E. Rientjes. Van vele parochiegeschiedenissen zegt Rogier, „dat zij meer de palmen van een vrome vlijt dan de lauwer der deskundigheid verdienen. Sommige zijn niet meer dan enigszins aangeklede pastoorlijsten, reeksen van clericale necrologieën, die evengoed op Lutjebroek als op Vinkeveen konden slaan”. Dit neemt echter niet weg, dat er door menig parochiebeschrijver pionierswerk is gedaan. Het nieuwe Archief, waaraan op 's Hertogenbosch en Roermond na alle bisdommen meedoen, wil alleen datgene geven, wat de toets der wetenschap kan doorstaan.

In dit eerste nummer treft men een zeer uitvoerige bijdrage van P. Noordeloos aan, onder de titel „Antoniana”. Daarin wordt de verering van St. Antonius de Grote als volksheilige beschreven en inzonderheid de daaruit voortvloeiende baten ten gerieve van kerkbouw enz. Meermalen wordt de Dom te Utrecht in dit verband genoemd.

de J.

NIEUWE PUBLICATIES

W. F. J. den Uyl, Paushuize en zijn naaste omgeving. In: Provinciale Almanak 1959. 41 blz. Met foto's en tekeningen.

Nu Paushuize niet meer als ambtswoning van de Commissaris der Koningin in gebruik is en — na de lopende restauratie door ir. Leeuwenberg — gedeeltelijk voor de provinciale dienst in gebruik genomen gaat worden, komt dit opstel

juist op tijd. De schr., nourri dans le sérail, beweert wel, dat hij, na de vroegere publicaties van Muller, Evers e.a., niet heel veel nieuws kan vertellen, maar door andere rangschikking der bekende feiten, door toevoeging van de gegevens bij de huidige verbouwing en herstelling aan het licht gekomen en door ook de omgeving in zijn relaas te betrekken, heeft de hr. den Uyl een alleszins lezenswaardig geheel tot stand gebracht. De 5de eeuwherdenking van de geboorte van paus Adriaan, aan wie het gebouw zijn ontstaan te danken heeft, vestigt nog eens in het bijzonder de aandacht op het fraaie complex. Als uitslaande plaat is een der afbeeldingen door Jan de Beyer (1745) van gebouw en omgeving aan het artikel toegevoegd, terwijl talrijke foto's het verder opluisteren. De gedaante verwisselingen van Paushuizen in de loop der eeuwen zijn in 6 vogelvluchttekeningen van de hand van ir. P. Kluyver vastgelegd. Als het opstel in het najaar als afzonderlijke publicatie verkrijgbaar zal worden gesteld, zal menigen zich het boekje aanschaffen en er geen spijt van hebben.

J. G. N. Renaud en G. van der Mark, Middeleeuws Amersfoort. Enige notities over zijn versterkingen en woonhuizen. In: Bulletin van de Kon. Ned. Oudheidk. Bond 6e serie, XII, 1959, blz. 194-226. Met fig. en afb.

De titel van het opstel geeft zijn inhoud voldoende weer. Vroegere geschiedschrijvers hebben zich slechts zeer oppervlakkig, zonder zich veel problemen te maken met de groei van de oude stad beziggehouden. Na de stadsmuren en de poorten behandelen de schrijvers met kennis van zaken de bekende muurhuizen en andere bewaard gebleven en dikwijls gelukkig gerestaureerde gebouwen en hun relatie tot de verschillende stadsuitbreidingen. Wie de gereproduceerde interessante vogelvlucht-plattegrond van Braun en Hogenberg, waaruit Amersfoorts ontwikkeling zich gemakkelijk laat aflezen, goed bekeken heeft, vraagt zich af, hoe men in onze dagen een dergelijke fraaie stadsstructuur heeft durven schenden.

Land in zicht. 1909-1959. Hervormd Utrecht 1 mei 1959.

Het gehele nr. is gewijd aan de door ds. E. B. Couvée in 1909 gestichte en tot 1946 geleide „Stadszending” te Utrecht.

v. C.

KLEINE MEDEDELING

NOGMAALS SJOEKER

In de februari- en in de juni-aflevering van OUD-UTRECHT 1959 werd de herkomst van het woord „sjoeker” besproken, in de pejoratieve zin van: rondtrekkend, vagebonderend volk. Het woord heette voor te komen in Soest en Bunschoten. Als ik mij niet vergis, was dit woord in dezelfde betekenis in mijn jeugd (misschien nu nog?) waar te nemen in mijn geboortestad Nijkerk.

Ik vermoed, dat het woord uit het hebreuws afkomstig is, zoals het bargoens zovele oorspronkelijk hebreuwse woorden kent. In het hebreuws betekent *sachar*: rondtrekken, speciaal om handel te drijven. Ons woord *sacheren*, *schacheren*, *sjacheren* hangt hiermee samen, d.i. handelen met loven en bieden, pingelen.

Het participium praesens *socher* duidt de rondtrekkende koopman aan; b.v. Gen. 23, 16; de madianitische kooplieden in Gen. 37, 28. In de askenazische uitspraak van het hebreuws wordt de o-klank een *au* (of *ou*), die weer vervormd is tot *oe*. Zo behoort sjoeker bij het verbum *sjacheren*. Op de duur zal het woord voor allerlei rondtrekkend volk gebruikt zijn en aldus aan een pejoratieve zin gekomen zijn. Is het woord vandaar op (rondwalende) honden overgegaan of heeft het woord in deze betekenis misschien een geheel andere oorsprong?

BERN. ALFRINK